

Հայկական գիտահետազոտական հանգույց Armenian Research & Academic Repository

Սույն աշխատանքն արտոնագրված է «Ստեղծագործական համայնքներ
ոչ առևտրային իրավասություն 3.0» արտոնագրով

**This work is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial
3.0 Unported (CC BY-NC 3.0) license.**

Դու կարող ես.

պատճենել և տարածել նյութը ցանկացած ձևաչափով կամ կրիչով
ձևափոխել կամ օգտագործել առկա նյութը ստեղծելու համար նորը

You are free to:

Share — copy and redistribute the material in any medium or format

Adapt — remix, transform, and build upon the material

3979

113

281.6

U-67

1873

113

ՔԱՆԻ ՄԸ ԽՕՍՔ

ԱԿՆԱՐԿՈՒԹԵԱՆ ՏԵՏՐԱԿԻՆ

ԱՆԱՆՈՒՆ ՀԵՂԻՆԱԿԻՆ ԳԷՄ

Printed in Turkey

2001

Կ. ՊՕԼԻՍ

ՏՊԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ՅՈՎՍԵՓԱՅ ԳԱՎԱՅԵԱՆ

ՔԻՒՐՔՁԻ ԽԱՆ ՎԱՐԻ ՅԱՐԿ ԹԻՒ 26

— 1873 —

2010

281.6
Մ-67

Մ-61

5

Printed in Turkey

281.6 ԲԱՆԻ ՄԸ ԻՕՍՔ

Մ-67 48

ԱԿՆԱՐԿՈՒԹԵԱՆ ՏԵՏՐԱԿԻՆ

ԱՆԱՆՈՒՆ ՀԵՂԻՆԱԿԻՆ ԴԷՄ

ՏԻ՛ 3. Պատմական և Զինագրական

Printed in Turkey

Կ. ՊՕԼԻՍ

ՏՊԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ՅՈՎԱՆՓՈՅ ԳԱՎԱՅԵԱՆ

— 1873 —

11030

2775

83
40

Որ և իցէ վիճաբանութիւնը և վիճաբանա-
կան գրուածքը՝ ուրիշ վախճան չի կրնար ունե-
նալ, բայց եթէ խնդիրը՝ որուն վրայ կը վիճուի՝
աւելի եւս պարզել: Սակայն կան ոմանք՝ որոնք
կարծես վիճել կ'ուզեն, որպէս զի խնդիրը ա-
ւելի շփոթեն. ասոնց կարգը գտանք Ահաւո-
թիւն անուամբ հայերէն տպուած անանուն տետ-
րակն ալ. որն որ այլ և այլ դարձուածներով
Գեր. Գաղանձեան Արքեպիսկոպոսին գրուածոյն
պատասխանել ուզեր է. ընդհանուրը՝ մասնա-
ւորին հետ, վերացեալը՝ թանձրացելոյն, պատ-
մական աւանդութիւնը՝ բացարձակ ճշմարտու-
թեան հետ. ալ ինչ գիտնամ, ամէն բան իրա-
րու հետ խառնելով. բայց ըստ որում խոտոր-
ման կետը չէ կրցեր անհետացնել և ծածկել,
մենք ալ նոյն կէտէն կսկսինք իր հետը խօսիլ:

Էջ 30. Այսպէս կը խօսի վերջնական տետ-
րակին դէմ. «որացան, կրտս, Քահանայապետին Արե-
ւելեան Եկեղեցեաց զբայ ունեցած էշեանութեանը ան բանե-
րան զՉ Եւ՛ որ բարեկարգութեան և Եկեղեցական կառավա-
րութեան իւ վերաբերին. և Եսկան արքեպիսկոպոսին զբնի կախ-
ման Եղանակին զՉ», = Ահաւաստիկ շփոթութեան հի-
մը. եթէ Արեւելցիք և եթէ Արեւմտցիք՝ Հը-
ռովմայու Եպիսկոպոսին Քահանայապետական

իշխանութեանը նկատմամբ ունեցած կախումը
ներնուն մէջ՝ ոչ եթէ էական, այլ ոչ իսկ պա-
տահական տարբերութիւն ունին, կամ կրնան
ունենայ: Եւ վերջնական տետրակին հեղինակն
ալ այսպիսի տարբերութիւն բնաւ չէ դրած.
Կերեւայ որ Ա. Գրիգորիան հեղինակը՝ մտքերը չը-
փոթելու համար կ'ուզէ ու կ'աշխատի որ Գեր-
Գաղանձեանը՝ Պատական իշխանութեան նկատ-
մամբ ալ Արեւելեայց և Արեւմտեայց կախման
մէջ տարբերութիւն մը դրած ըլլայ. մինչդեռ
ընդհակառակն, անիկայ յայտնի և բացայայտ
խօսքերով ըսած է. Եթէ Արեւմտցիք այս եղա-
նակ կախումէն զատ՝ որն որ հասարակ է եթէ
Արեւելեայց և եթէ Արեւմտեայց. ուրիշ եղա-
նակ կախում մըն ալ ունին. սրն որ անոնց մի-
նակ սեփական է, այսինքն է նոյն Հռովմայ եպիս-
կոպոսին ունեցած պատրիարքական իշխանու-
թեան կ'ստորակարգրին իբր իրենց պատրիարքն,
որուն Արեւելքցիք չեն ստորակարգիր, ըստ ու-
րում այդ իշխանութիւնը յԱրեւելք չգործէր,
վասն զի Արեւելցիք ալ ունին իրենց սեփական
պատրիարքները:

Գանք հիմայ Գեր. Գաղանձեանին՝ Արեւելք-
ցիները կամ Արեւելեան եկեղեցիները իբրեւ
մի յիշատակելուն վրայ, որն որ Ա. Գրիգորիան հե-
ղինակը գայթակղեցուցեր է: Եթէ այսպիսի
աստուածաբանական հարադատ բացատրութիւն
մը գայթակղական է, պէտք է որ հակառակոր-
դը նախ Պենեգրիկոսս ԺԳ. Սրբազան Պապին վը-
րայ գայթակղի ու զանիկայ դատապարտէ: Արդ՝

այս մեծանուն Գահանայապետը իր Աւսրի կոչ-
ուած կոնդակին մէջ այսպէս կը գրէ. “ԱՐԵ-
ՒԵՂԵԱՆ ԵԿԵՂԵՑԻՆ, Բնչէս ասնուն յայտնի է, շը-
արարողութեան կը բովանդակէ իր Գըը. Յունարէն, ՀԱ-
ՅԵՐԷՆ, Աւսրիքէն և Ղպոոյ. որնտ ասնտը Բնչէսը
յունական կամ ԱՐԵՒԵՂԵԱՆ ԵԿԵՂԵՑԻՆՈՅ անասի կը նշա-
նակուին”: Միութիւնը ուրեմն, առանց վարչու-
թեան վրայ մինակ թանձրացնելու, կրնայ այլ
և այլ կերպով առնուիլ. իսկ վերջնական տետ-
րակին հեղինակը, յԱրեւելք պահեալ Պատրիար-
քական գրութեան միօրինակութեանը համար
կը գործածէ, և այսպէս աւելորդ և ծիծաղական
կ'ըլլայ հակառակորդին զարմանքը, որն որ Պատ-
րիարքական աթոռոց թռուոյն մէջ եղած փոփո-
խութիւնները յիշելէն ետքը կ'աւելցնէ “Եթ
այս Բնչէսութեանց հետ Բնչէսէն նաեւ վերը յիշուած Բնչէս
արարողութեանց և սովորութեանց արբերութեաները և նոյն
Իսկ Բնչէսութեանց և վարձանց այլայլութեանը, ուր կը մը-
նայ ոյն արեւն Սուրբաբան Բնչէսէն եկեղեցին, և անոր
Բնչէսայ անիկական նուիրապետութեանը”, որ այս խօս-
քերը ամենեւին տեղի և իմաստ չունի. Այս-
պէս Բնչէս և Արեւելեան եկեղեցի և անոր Բնչէսայ անիկական նը-
ւիրապետութեանը վերջնական տետրակը չէ ստրվե-
ցուած: Ա. Գրիգորիան հեղինակն խառնաշփոթ բա-
ռերն է:

Գանք հիմայ Պատրիարքական աթոռոց իշխա-
նութեան ստորագրութիւնները քննելու. Պատրիար-
քական իշխանութիւնը գրեթէ Եկեղեցւոյ հետ
ծագում ունի. Առաքեալք յայլ և այլ տեղիս
եկեղեցիներ կը հաստատէին և անոնց վրայ հո-

վիւներ կը կարգէին և իրաւատուութիւն կը գործածէին : նոյն ընթացքն էր և անոնց յաջորդացը . ուստի կ'ըսէ Նիկիոյ ժողովքը ի կանոնն 2. Եփեսոսի՝ Լիբիոյ և Պենտապօլէայ համար հին սովորութեանը պահուի, անոնց ասենում Աղէտանորոյն եպիսկոպոսը իշխանութեան ունենայ . ըստ որում Հրովմայ Կաթակոպոսն ալ նոյն օրինակ սովորութեան ունի : Մանապէս Անդրեոսայ և ուրիշ քաւարաց ժեզ եկեղեցեաց սեպհական արքեպիսկոպոսները պահուին » : Երբ Կիպրոսի և Անտիոքայ աթոռոց մէջ վէճ կը ծագի, և խնդիրը Եփեսոսի տիեզերական ժողովոյն կը ներկայանայ, այս կ'ըլլայ ժողովոյն պատասխանը . « Եթէ Անդրեոսայ Կաթակոպոսին՝ Կիպրոսի ժրայ Եպիսկոպոս կարգելը հին սովորութեան չէ, ինչպէս ժողովոյն ներկայացող քարեպաշտ անձնէր գործ և քանիս ժեզ իմացուցին, ան որքէն Կիպրոսի նախագահները ըստ կանոնաց որքոց հարց և հիւսաւոր սովորութեան իրենց իրաւունքին անխախտ և անբռնաբարելի պահեն » : Ութերորդ Տիեզերական ժողովքն ալ՝ որն որ Կոստանդնուպօլսայ չորրորդ Տիեզերական ժողովքն է, պատրիարքական իշխանութիւնը՝ գրեթէ աստուածային հաստատութեան կը հաւատարեցնէ . ուստի և կ'ըսէ իր ութերորդ նիստին մէջ ՚ի 5 Նոյեմբերի 869 . « Ասորում իր Եկեղեցին հինգ պարբերութեանց ժրայ հասարակոյց, և իր աւերարարին ժեզ որոշեց որ ասէնք ժեզին բնաւ չի խորոհին, ըստ որում անոնք եկեղեցոյ ԳԼՈՒԹՆԵՐՆ ԷՆ, ըստ որում որոնք դժոխոց զեռ ժ յաղկահարեցնել ըսածը սա կը յիշեցնէ թէ ուր երկուսն էին ինձն՝ մնացած երեքն կը յիշուի, և ուր երեքն էին ինձն երկուսն կը յիշուի, և երբ դժբաղդութար չըրեքնն ինձն, ժեզն՝ որ հասարարան մնայ ՚ի փրկարոս՝ որ է Ասորում ժեզ

և ժրախ ասենցան, Եկեղեցոյն ժեզ մնացեալ ժարօնը նորին կը քորարէ » :

Այսպիսի իշխանութիւնը ուրեմն Եկեղեցւոյն հիմնական կազմութեանը կը վերաբերի և սոյն ութերորդ Տիեզերական ժողովոյն դաւանութեան ձեւոյն աս խօսքերը կը յիշեցնէ, որն որ Որմզդայ Քահանայապետին ժամանակէն ՚ի վեր ՚ի գործածութեան էր = այսինքն է թէ . « արաջին փրկութեան ուղիչ հասարայ կանոնը պահելն է, երբ ընդ ալ՝ ԱՍՏՈՒԹՈՅ ԵՒ ՀԱՐՅ ԱՍՀՄԱՆԱԴՐՈՒԹԵՆՆԵՐ ԲԸ նա չիտորբէլ » : Ասոր համար էր որ Պենեգիկոսոս ԺԳ՝ Իտալացի՝ Յունաց համար քանի մը կանոնադրութիւններ աւանդելէն յետոյ մեծ զգուշութեամբ վրայ կը բերէր որ չըլլայ թէ զրուցածները առ հասարակ իմացուին, և ս և Արեւելքի մէջ բնակող Արեւելեան ազգաց համար՝ սրոնք իրենց սեփական Արքեպիսկոպոսները և Պատրիարքները ունին . « Չենք ուղիք թէ ո՛ր և էցե կերպէր ոչոյն զնա պարճարեն անոնց իրաւունքն՝ որն որ եթէ օրինոք եթէ՛ սովորութեամբ և եթէ ուրիշ որ և էցե օրինաւոր կերպով պարցեր են » : Նոյն բանը բառ առ բառ կը կրկնէր և Պենեգիկոսոս ԺԳ. իւր ԾԷ. սահմանադրութեանը մէջ : Ասոնց ամենքը պատրիարքական իշխանութեան ապահովութիւններն էին՝ որոնք ՚ի սկզբան Տիեզերական ժողովոց միջնորդութեամբ, ետքն ալ նոյն ինքն Քահանայապետաց ինքնայորդոր հաճութեամբ կամ ըստ սիպուլեւրովը կ'ընդունուէր . ուստի և այսպիսի ապահովութիւն տարու և ընդունուելու գործողութիւնը՝ դաշնակցութիւն անուանելը, հար-

կաւ հաւասար իշխանութիւն չէր ենթադրէր
 ապահովութիւն տուողներուն և ընդունողնե-
 րուն մէջ, ինչպէս Ամբարիս-Յեան հեղինակը ու-
 զեր է այնպիսի իմաստ մը ընծայել՝ Գեր . Սու-
 քիաս Աբբեպիսկոպոսին Փրորէնտեան ժողովոյն
 կանոնին նկատմամբ դաշնակցութիւն ըսելուն :
 Ըստ այսմ ուրեմն ինչպէս որ Վատիկանու ժո-
 ղովքը ուղեց ԵԿԵՂԵՑԻՈՑ ԱՆՍԻՍՏՈՒԹԻՒՆԸ և ԵՊԻՍ-
 ԿՈՊՈՍԱՅ ԻԵՒՍՏՈՒԹԻՒՆԸ ապահովցնել՝ երբ Քա-
 հանայապետական իշխանութեան վրայ ընդար-
 ձակ խօսեցաւ, անանկ ալ Փրորէնտիոյ ժողովքը
 ուղեց Արեւելեան Պատրիարքաց իշխանութիւ-
 նը ապահովցնել, երբ Եկեղեցւոյ միութեանը
 հոգ տարաւ . ուստի և կանոնաց մէջ աւանդ-
 եալ Պատրիարքաց կարգը նորոգել սահմանեց .
 սահմանեօ՛ղ կ'ըսէ, նորոգելով և Էջմանդանի Ի ԿՍՆՈ-
 ՆԸՍ կարգ այլոց յարգելի պարբերաց, որպէ՛ս զ՝ Պարբեր-
 քն Կ. Պօլսոյ երկրորդ եկեղեցի ևն ևն : Այլոց Պատրի-
 արքաց կրօն . և Կ. Պօլսոյ աթոռն Քերկորդ-
 կանուանէ, որովհետեւ Հռովմէական աթոռոյն
 և անոր առաջնութեան վրայ նախ խօսեր էր,
 ըստ այսմ թէ՛ « Սուրբ Աթոռն առաւելական և հայրապե-
 տն Հռովմէական առաջնութեան ունին ընդ աշխարհ աօնայն
 մանաւանդ թէ նոյնը հոս ալ կը կրկնէ . « Պարբե-
 րքն Կ. Պօլսոյ երկրորդ եկեղեցի, կրօն, շինի Սեբաղան
 հայրապետին Հռոմոյ », որով և մեր հակառակորդը
 փուճ տեղ ԱՌԱՋՆՈՒԹԵԱՆ (primatus) բառը՝
 խարդախելով դիտաւորութեան կը փոխէ :
 Այս կանոնով աւանդեալ Պատրիարքաց կարգը՝
 որն որ Փրորէնտիոյ ժողովքը նորոգել կը սահ-

մանէ, և որն որ Լատերանեան Գ. ժողովոյն մէջ
 նոյնպէս նորոգուած էր, Քաղկեդոնեան ժողո-
 վովոյն ԻԸ կանոնն է, որ 'ի հնուց 'ի վեր արդէն
 'ի գործածութեան էր, թէ և Հռոմայ քահանա-
 յապետաց կողմանէ 'ի սկզբան դժուարութիւն
 մեծ ցուցուեցաւ : Ահաւասիկ Քաղկեդոնի ժո-
 ղովոյն կանոնը, որուն ներկայ էին 630 Եպիսկո-
 պոսունք, յամին 451 . « Յառնայնի սրբոց հարց որ-
 շոյնութեանց հետեւելով և Բարեպաշտն 150 Եպիսկոպոսաց
 կանոնին՝ որն որ հինա կարգացուեցաւ նորէն ծածօխանուով,
 Սեբաղան տալին Կ. Պօլսոյ նարոյն Հռոմայ արքանութեանց
 վրայօ՛ւ նոյնը կորոշին և կը սահմանեն : Հին Հռովմայ ա-
 թոռոյն համար՝ որն որ կայսերական տալտ էր, արքարո-
 թեամբ Հարտ արքանութեանէր շնորհած էին, նոյն պարծա-
 ռաւ նոր Հռովմայոս Սեբաղան Աթոռոյն համար ալ նոյնը
 ըրին 150 Բարեպաշտն Եպիսկոպոսանտ . (Հարք տիեղե-
 րական ժողովոյն Կ. Պօլսոյ) որովհետեւ ուղղութեամբ
 դարեցին թէ տալտ մը որ կայսերին և ձերականութն պարտա-
 ծ էր, և հին թագաւորեալ Հռոմայ հաւասար արքանութեանէր
 ստացած, պետք էր անոր պէս Բարձրանու և փառաւորել և
 և ըստ եկեղեցական կարգի, Հռոմայն երէք երկրորդ տալտ
 ըլլալով : » Այս կանոնը ուրեմն նորոգելով Փրոր-
 քենտիոյ ժողովքը կը յաւելու, որ այս կարգը
 Պատրիարքական իրաւանց և արտօնութեանց
 ամբողջութեամբը մէկտեղ պիտի իմացուի . « Ա-
 ՆԱՐԱՍ ծնալով իմա՛ արքանութեանցն աօնայնի և իրաւանց
 նոցա . » Թո՛ղ մեր հակառակորդը լաւ տեղեկանայ
 Լատիներէն Սուրբ բառին հայերէն հարազատ
 թարգմանութեանը վրայօք : Իսկ մեր խօսքեր-
 նուս աւելի բացատրութեանը համար Փրորէն-

տից ժողովոյն համառօտ պատմութիւնը քաղենք :
 Յոյնք Քահանայապետական իշխանութեան
 վրայ երկար ատեն վիճաբանելէն յետոյ , վեր-
 ջապէս 'ի 25 Յունիսի 1439 (տես 'ի Նատաղէս
 Աղեքսանդրոս , 'ի Ճառն Բ. եկեղեցական պատ-
 մութեան) , նոյնը այս ձեւոյն տակ ընդունել կը
 միաբանեն , “ Պապին իշխանութեանը վրայ խօսե-
 լով՝ ծայրագոյն Քահանայապետ կիսոստովանինք
 զայն , կըսեն , և խնամատար տեղակալ և փոխա-
 նորդ Քրիստոսի և վարդապետ ամենայն Քրիստո-
 նէից , ուղղիչ և կառավար եկեղեցւոյ Աստուծոյ ,
 անարատ մնալով Արեւելեան Պատրիարքաց ար-
 տօնութիւնները և իրաւունքները , և թէ Կ.
 Պօլսոյ (սրտրիարքութիւնը) Պապէն ետքը՝ ա-
 ռաջին է , յետոյ և այլն : ” Յունաց այս առա-
 ջարկութիւնը կ'յանձնուի Եւզինէոս Գ. Քահա-
 նայապետին Փլորենտիոյ մէջ , իբրեւ վերջնա-
 կան , և Եւզինէոս Պապն ալ կ'ընդունի առանց
 ընդգիծութեան և ժողովոյն կանոնը կ'պարաս-
 տուի , բայց Յունաց ձեւը փոփոխելով : Ա-
 սոր համար կ'էկամակին Յոյները , մանաւանդ
 այն բացատրութեան վրայ , որ աւելցած էր .
 “ Պապը (կըսէր յաւելուածը) իւր արքայութեանը
 օրէնքն ըստ սահմանելոյ ասորոսնաշարանչ գրոց և ըստ ասացուս-
 ծոյ Սրբոց : ” Այս բացատրութեամբ , կըսեն
 Յոյները , Սրբոց ամեն մէկ խօսքերը՝ որ յաւէտ
 յարգութեան համար իրենց թղթերնուն մէջ
 Պապին ուղղեր են , արտօնութեանց հիմն պի-
 տի սեպուի , որն որ բնաւ ընդունել չեն ուզեր ,
 և ժողովքը գրեթէ ցրուելու վրայ կըլլայ , ուս-

տի ասացուած Սրբոց կ'ընդունի և տեղը Տէնդերական
 ժողովոց գործը և Սրբաշուն կանոնները կ'դրուին , ո-
 ղով և կանոնին այս մասին վերջին սրբագրեալ
 ձեւը՝ որուն Յոյնք ստորագրեցին , ըստ յունա-
 կան բնագրին կըլլայ այսպէս “ Ըստ այն օրոսնա-
 յոյ Բողոքական ինքն ի գործ Տէնդերական ժողովոց և եկե-
 ՚ի Սրբոց կանոն : ” Մանաւանդ թէ ըստ ոմանց
 Եւզինէոս Գ. ին ձեռօք տարածուած ժողովոյս
 որոշողութեան օրինակներէն վաւերական ըլլա-
 լով՝ մի միայն անգղիական լեզուաւ եղած օրի-
 նակը պահուած է , և այս օրինակիս մէջ ամ-
 բողջ վերջիլեալ կանոնը կ'պակոխի , և միայն մը-
 նացեալ կանոնները կ'յիշատակուին , այսինքն
 Հոգւոյն Սրբոց բղիման վրայ և այլն և այլն և այլն :
 Չմոռնանք այն վեճը՝ որն որ տեղի ունեցեր
 էր Եւզինէոս Գ. Պապին և Պաղելեան Տիեզե-
 րական ժողովոյն հարց մէջ : Պաղելեան ժողովը
 Կոստանդեան ժողովոյն կանոնին հետեւելով՝
 կուզէր Եկեղեցին բարեկարգել 'ի գլխին և յանգաման :
 Այս լսելով Եւզինէոս Գ. Պապը՝ նոյն ընդ նոյն
 կ'վճռէր խաւրած նուիրակը ետ կանչել և ժո-
 ղովն ալ ուրիշ տեղ փոխադրել : Ժողովոյ հարք
 այսպիսի իշխանութեան տէր չճանչնալով Սրբա-
 զան Քահանայապետը , երկրորդ նիստ կ'գումա-
 ըէին և Կոստանդեայ ժողովքին կանոնը կնորո-
 գէին , նոյնը կ'կրկնէին երրորդ և երկոտասան-
 ներորդ նիստերուն մէջ ալ : Եւզինէոս Գ. Պա-
 պը 1433 ին Օգոստոս 1 Արեւմտեան կայսեր միջ-
 նորդութեամբ կոնդակ մը կ'խաւրէր ժողովքին ,
 որով ժողովքին գործքերը կ'ընդունէր և շարու-

նակութիւնը կինդրէր, մինակ թէ ժողովն ալ յարգութեամբ ընդունի իրմէ խաւրուած նուիրակները, և Սրբազան գահուն իշխանութեան դէմ գործուածները յետս կոչէ = ժողովոյ հարք հաշտութեան համար բաւական չեն սեպեր այդ կոնդակը, ուստի և Եւզինէոս Դ. Պապը ուրիշ կոնդակ մըն ալ գրելու կարտաւորուէր, որուն մէջ այսպէս կգրէ. « Խորհրդով և հասանութեամբ . . . Կորդենուաց որոշեցին և կհրատարակեն ԵՒԷ Վերայիշեալ Տէրչեբական Պաշտեան ժողովը իր բացման օրէն 'ի վեր օրէնաորակէն շարանակութեան ունեցեր էր և ունէր, և այդ շարանակութեանը ունեցաւ մշտ և ուրիշ և ունեւոյ ըստ աշխարհի պարագային. ուստի և աշխարհի լաճումն չէ ունեցած = Եւ այսպէս վերայիշեալ լաճումն ըստ խորհրդոյ և հասանութեան ԱՆԶՕՐ և ՈՒՆԱՅՆ կհրատարակեն, և այն Տէրչեբական Պաշտեան Սորբ ժողովոյն ՊԱՐՁ և ՅՍՍԱԿ մօտ, Եւանգելիստի և ընթիւ կհերթեն և կաշխատեն հերթել: »

Այս ալ բաւական չէ, իր առջի երկու կոնդակները յանուանէ յետս կկոչէ, նոյնպէս յետս կը կոչէ միւս երրորդ կոնդակը (Deus novit Աստուած ծանեաւ) անուամբ, որն որ թէեւ իր անունը կկրէր, բայց իրեն ըլլալը կուրանայ, ուստի և կյաւելու. « Նոյնպէս ուրիշ որ և էր գործ և կամ ի՞նչ և կամ գրուած և որ ունին, կամ մեր անունովը հրատարակուած և ընդդէմ և 'ի վաս վերայիշեալ Պաշտեան ժողովոյն, այսինքն է անոր իշխանութեանը դէմ, անոնց աշխարհի վրէժնէն, յետս կկոչեն, կաներացնեն, կաշխատեն, և առանց 'ի ԱՐԳԷՆ և 'ի 'ի Երկայս ոչինչ և անցք ըլլալը ի՞նչ հրատարակեն: » Ուրեմն ասոնց ամենքը միանգամայն կհաստատեն մեզի եթէ, եկեցւոյ մէջ թէ

որ Քահանայապետական իշխանութիւն կայ, կան նաեւ Տիեզերական ժողովք և եպիսկոպոսական և Պատրիարքական իշխանութիւնը. « Եւ զորս եղ Աստուած յեկեղեցւոյ այս են. նախ՝ զառաքեալս, երկրորդ՝ զմարգարէս, երրորդ՝ զվարդապետս, ապա զօրութիւն և այլն. » (Ա. Կոր. ԺԲ. 28) = Այս ամենքը գեղեցիկ կբացատրէ Գլխիկ Հռոմայ Եկեղեցւոյն քաջ աստուածաբանը, « Եկեղեցական վարչութեան բաշխարքը, կըսէ, որն որ ունի մարդկային ընկերութենէն զոն առին, աշխարհի օրոք է: Ըստ այնմ մտապետական, արհեստագործական, ուսմանական, կամ ասոնցով բաղադրեալ կառավարութեանց պէս զայն կերպարանելը, միտելը Աւետարանին իրաւոր և յատկեանական շառնէն կհետանէ, որն որ միայն կախարհիկ Եկեղեցւոյ մէջ կրնայ գործադրուել: Թէ որ Եկեղեցական կառավարութեանը մանաւոր անուան րոպէ նշանակել օրէն ըլլայ, կրնայ աւելի ԳՍՇՆԱԿՅՈՒԹԵԱՆ անունը որուել, որովհետեւ մտութեան վրայ հիմնեալ է և անոր վրայ կկենայ: Եկեղեցւոյ մէջ ՄԻԱՊԵՏՈՒԹԻՒՆ չկայ բայց ԵՒԷ Քրիստոսն, ոչ ալ արհեստագործութեան կայ կամ ուսմանական, միայն պաշտօնականներ կգործանեն և զանազան պաշտաման, որով հպարտները կորուսան. իսկ Եկեղեցական վրայ մէջ հասարակեցւոյ վրայ գերագոյն իշխանութեան ոչ ոք ունի, ԵՒԷ ոչ որ աւելի շքեղարար կներկայանայ, և Քրիստոս իր անին վրայ ի՞նչով ըստ. ԵՒԷ ոչ ԵՒԷ պաշտօն առնուլ, այլ պաշտել, և որալ զանին իրանս զոնանի բազմայ, » (Առ Քերիկայ տեսական աստուածաբանութեան ճառ 'ի վերայ Եկեղեցւոյ Գլ. ԻԲ.)

Հասկցա՞ւ հիմայ Արարչութեան անանուն հեղինակը Գեր. Գազանճեանին դաշնակցութեան ըսելուն բուն աստուածաբանական իմաստը = Եւ յիրաւի, ըստ

որում կեդրոնական իշխանութիւնը՝ որ և է ձեւի տակ՝ իրմէ դուրս փոխանորդական իշխանութիւններ միայն կրնայ ճանչնալ, մերժելով յատուկ և կարգաւոր իշխանութիւնները. ասկեց առաջ կուգայ կեդրոնացուցման դրութիւնը իր բոլոր ծայրայեղ չափազանցութեամբը:

Բայց Բրիտոս իր եկեղեցւոյ միութիւնը կեդրոնացուցման վրայ չհաստատեց. ոչ ալ Մովսիսական օրինաց նման կրօնական ազգայնութիւն մը ուղեց հիմնել, յի էջնն մի կըսէ, որպէս և մեք մեք, այսինքն է անշփոթ մնալով սեփական հանգամանք եկեղեցեաց: Եթէ ասիայն մարմն ասի էր, կըսէ Առաքեալը, ո՞ր էր ունին, և եթէ ասիայն լըսեմէ էր ո՞ր էին հոգորելէ. . . : Բայց արքանք Բաղամ էն և մարմն մի: Ա. Կոր. ԺԲ. 17. 20: Ուստի ինչպէս որ Սաբելի հետեւողները Աստուծոյ միութեան պատճառաւ, երրորդութեան անձերը շփոթեցին, կամ Եւտիքականները Քրիստոսի անձնաւորական միաւորութեանը համար, անոր Աստուածային և մարդկային բնութիւններէն խառնուող մը շինեցին, կամ միակամեայները անձնաւորական միաւորութեան պատճառաւ, անոր կրկին կամք և կրկին ներգործութիւններ ունենալը ուրացան, նոյն բանը այսօր եկեղեցւոյ միութեան նկատմամբ կը գործուի ՚ի վնաս հոգւոց: Դեռ 1848ին հիմնական քահանայապետը այսպէս կիսուէր իւր շրջաբերականին մէջ ուղղեալ առ Արեւելեացս: “Չէր լրացուիլ Բեռն լինէր, Բայց եթէ սա կարեւոր եղածը, այսինքն է ՚ի փոխեան դասակարգել ճշմարիտ դասակարգեան մէջ

որն որ կախուղիկ եկեղեցին ունի և կը սորվեցնէ, մեղեհեք հասնայնիւ, և այս եկեղեցւոյն և Պետրոսի գերագոյն աստուայն հետ հաղորդութեան պահեք:” Եւ յիբաւի այս էր եկեղեցւոյ միութեան սահմանը, ընդհանուր եկեղեցւոյ հետ համաձայնիլ ՚ի ճշմարիտ դաւանութեան, և եկեղեցեաց հետ յիւրում կարգի հաղորդիլ: “Ասիայն մարմն յօրեալ և պարզեալ ու մարմն խաղալէս՝ ՏԱՐՔԵՐՈՒԹԵԱՆ: Եփ. Գ. 16: Բայց հաղորդութիւնը այսօր կատարեալ հպատակութեան և տիրապետութեան դարձաւ, և անդամակցութեան տեղ՝ կեդրոնացումն առաջ եկաւ, որով Լուդովիկոս Ժ. Գ. ին մտացը համաձայն՝ որն որ տէրութիւն ըսելով՝ իր անձը մինակ կիմանար, եկեղեցին ալ Հռովմայ քահանայապետին անձին հետ նոյնանչան համըուերուն կաշխատուի: Եթէ Հռովմայ եկեղեցին իրաւունքներ ունի, որն որ այլոց եկեղեցեաց պարտքը կը կացուցանեն. Հռովմն ալ ընդհանուր և բացարձակ օրինաց առջեւ պարտքեր ունի, որն որ միւս եկեղեցեաց իրաւունքները կը կացուցանեն. “յօրեալ և պարզեալ խաղալէս՝ ՏԱՐՔԵՐՈՒԹԵԱՆ: Վերջապէս Հռովմ և Հռովմայ քահանայապետը եկեղեցւոյ մէջ ոչ է ամենայն յամենայնի որ միայն Աստուածական բնութեան յատկութիւնն է, և որն որ մարդուս սեփականեւր՝ չարաչար հայհոյութիւն է, մանաւանդ թէ կուսպաշտութիւն, թո՛ղ թէ հերետիկոսութիւն կամ հերձուածողութիւն: ուստի Հռովմ և Հռովմայ քահանայապետը ըստ Փլորենտեան Ժողովոյն ունին միայն զառաջնութիւն յեկեղեցին, ըստ այնմ պարագոս, որ ՚ի գործո

որեղերական խորովոց և ՚ի սրբապան կանոնս բովանդակին .
այս ահա ուղղափառ հաւատքը և դաւանու-
թիւնը, յորմէ ոչ ոք կրնայ խախտել, թէ և
յերկնից հրեշտակ ըլլայ, ուստի եթէ և Պիոս
Թ. Բահանայապետը Վատիկանու հարց բերնու-
վը այլազգ աւետարանէ, վստահ ենք յԱստ-
ուած, թէ օր պիտի գայ որ Անդրբիանոս Բ. Բա-
հանայապետին նման զայն յետս պիտի պահանջէ
ըսելով, եթէ “էր հիւանդ եղա՞ք ժամանակը ինչո՞ւրիւրիւ
էն” . Աստուած տայ որ իր ընտրելոցը համար աս
հալածանաց ժամանակը կարճուէր :

Ի Կ. Պոլիս 28 մարտ 1873

Հ. ՌԱՓԱՅԷԼ Վ. ՄԻԱՍԵՐԵԱՆ

3979

« Ազգային գրադարան

NL0030796

3858